

De ondernemingsraad en het adviesrecht over milieumaatregelen: het terra incognita van de WOR

L.C.J. Sprengers & A.A.W. Terpstra, datum 17-01-2023

Datum	17-01-2023
Auteur	L.C.J. Sprengers & A.A.W. Terpstra ^[1]
JCDI	JCDI:ADS685276:2
Vakgebied(en)	Arbeidsrecht / Medezeggenschapsrecht Milieurecht / Milieueffectrapportage
Wetgang	Art. 25 lid 1 en art. 28 WOR.

Sinds 1998 is in artikel 25 van de Wet op de ondernemingsraden (WOR) opgenomen dat voorgenomen besluiten over belangrijke milieumaatregelen, aan de ondernemingsraad ter advies moeten worden voorgelegd. In de praktijk lijkt dit adviesrecht nauwelijks invulling te krijgen. Uit de rechtspraak blijkt bijvoorbeeld dat sinds 1998 hierover nog nooit een procedure is gevoerd. In een tijd waarin het belang van milieu- en klimaatbeschermingsmaatregelen hoog op de agenda staat, is het vreemd dat dit adviesrecht over voorgenomen besluiten betreffende het milieu niet van de grond komt.

In dit artikel wordt allereerst ingegaan op de achtergrond en de strekking van dit adviesrecht zoals dit in 1998 in de WOR is opgenomen (par. 1). Daarna volgt een toelichting van deze bepaling binnen de kaders van de WOR (par. 2), waarna de toegenomen verplichtingen op het terrein van de milieuzorg worden besproken (par. 3). Tot slot gaan we in op de vraag wat de betekenis hiervan kan zijn voor het adviesrecht over milieumaatregelen anno 2023 (par. 4).

1. De WOR 1998

De WOR heeft zijn huidige structuur gekregen bij de wetswijziging van 1979. De wetswijziging in 1998 zorgde onder meer voor een uitbreiding van het adviesrecht tot voorgenomen besluiten die zien op het treffen van belangrijke maatregelen in verband met de zorg van de onderneming voor het milieu. Bij diezelfde wetswijziging is tevens de stimulerende taak van de ondernemingsraad uitgebreid ten aanzien van de zorg van de onderneming voor het milieu (artikel 28 lid 4 WOR). De or heeft op grond van deze bepaling de taak om naar vermogen de zorg van de onderneming voor het milieu, *waaronder begrepen het treffen of wijzigen van beleidsmatige, organisatorische en administratieve voorzieningen in verband met het milieu*, te bevorderen. Met deze uitbreiding werd het advies van de SER opgevolgd, die in kaart had gebracht op welke wijze ondernemingsraden tot dan toe een rol konden spelen op milieugebied.^[2] De SER wees onder meer op het instellen van commissies (bijvoorbeeld een milieucommissie), het inschakelen van externe deskundigen en de mogelijkheid om milieugerelateerde onderwerpen aan de orde te stellen in overlegvergaderingen. Daarnaast benoemde de SER het informatierecht en de mogelijkheid om in advies- en instemmingstrajecten bijzondere aandacht te besteden aan milieueffecten.

De SER concludeerde dat het wettelijk instrumentarium weliswaar reeds mogelijkheden en aanknopingspunten bood voor ondernemingsraden om zich met milieuproblematiek op bedrijfsniveau bezig te houden, maar benoemde daarbij wel dat niet zonder meer duidelijk was dat de or ook ten aanzien van milieuzorg, voor zover

niet op het eerste gezicht betrekking hebbend op de veiligheid, de gezondheid of het welzijn van de eigen werknemers, een taak had waaraan bevoegdheden waren te ontleen. Gelet op het belang van de werknemersbetrokkenheid bij de bedrijfsmilieuzorg, beval de SER aan om de zorgtaken van de or in artikel 28 WOR uit te breiden. De wetgever nam dit advies over en breidde artikel 28 WOR uit, maar daar bleef het niet bij. De wetgever koos er ook voor om het adviesrecht uit te breiden, omdat met de uitbreiding van het adviesrecht de betrokkenheid van de ondernemingsraad bij initiatieven van de ondernemer zou zijn verzekerd.^[3] De betrokken ministers stelden naar aanleiding van Kamervragen:

“[Dat] gezien het grote belang van de milieuzorg voor de onderneming, de verwevenheid van milieu- met Arbozorg en het belang van een goede betrokkenheid van de werknemers bij het opzetten en in stand houden van milieuzorgsystemen met het tevens creëren van een adviesrecht voor de ondernemingsraad een juiste balans in instrumenten gevonden wordt.” ^[4]

De bepaling die aan de WOR is toegevoegd ter uitbreiding van het adviesrecht luidt dat een ondernemingsraad in de gelegenheid moet worden gesteld advies uit te brengen over elk door de ondernemer voorgenomen besluit tot “*het treffen van een belangrijke maatregel in verband met de zorg van de onderneming voor het milieu, waaronder begrepen het treffen of wijzigen van een beleidsmatige, organisatorische en administratieve voorziening in verband met het milieu* [artikel 25 lid 1 sub I WOR]”.

In de memorie van toelichting is dit onderdeel van artikel 25 lid 1 WOR als volgt toegelicht:

“Hierbij gaat het, naast bijvoorbeeld het doen van wezenlijke investeringen, het duidelijk wijzigen van het productieproces, het opstellen van een milieubedrijfsplan of het treffen van grotere milieumaatregelen, zoals het aanbrengen van technische voorzieningen, ook om het opstellen, invoeren of wijzigen van een milieuzorgsysteem of onderdelen daarvan. Onder een milieuzorgsysteem wordt verstaan een samenhangend geheel van beleidsmatige, organisatorische en administratieve voorzieningen gericht op het inzicht verkrijgen in, het beheersen van en waar mogelijk het verminderen van effecten van de bedrijfsvoering op het milieu. Bij beleidsmatige voorzieningen kan o.a. worden gedacht aan het vaststellen van milieuplannen en milieuprogramma's. Ook anderszins kan sprake zijn van een belangrijke maatregel met betrekking tot de zorg van de onderneming voor het milieu. Te denken valt aan het implementeren van een bedrijfsvervoerplan, een afvalinzamelingsysteem, een afvalpreventieplan of het aanvragen van een Hinderwetvergunning met belangrijke milieuconsequenties. Steeds meer bedrijven integreren milieuzorg in een gecombineerd managementsysteem (combizorg), waarin ook kwaliteitszorg en de Arbozorg zijn ondergebracht. Over voorgenomen besluiten ter zake bestaat een adviesrecht indien redelijkerwijs kan worden aangenomen dat het besluit met betrekking tot de milieuzorg gevolgen kan hebben.” ^[5]

Met de beleidsmatige, organisatorische en administratieve voorziening in verband met het milieu is met name aangesloten bij het begrip ‘bedrijfsinterne milieuzorg’, waarvan het kabinet in een nota over dat onderwerp uit 1989 had aangegeven dat dit een geïntegreerd onderdeel van de bedrijfsvoering diende te worden.^[6] In de kabinetsnota uit 1989 stond nog opgenomen dat de toenmalige Wet op de Ondernemingsraden voldoende mogelijkheden bood om ondernemingsraden, die daarvoor belangstelling hadden, actief te laten meedenken op het milieugebied. Bijvoorbeeld werd verwezen naar het adviesrecht over belangrijke investeringen ook op het terrein van het milieu. Bij de wetwijziging van 1998 heeft de wetgever duidelijk gemaakt dat verdergaande betrokkenheid van de ondernemingsraad is vereist en daar ook inhoud aan gegeven door uitbreiding van de zorgtaak en het adviesrecht.

2. Uitleg van deze bepaling binnen de kaders van de WOR

De bepaling over het adviesrecht lijkt, zoals gezegd, in de praktijk geen wezenlijke rol te spelen. Hoe zou deze bepaling binnen de kader van de WOR moeten worden uitgelegd? Bij de interpretatie van het adviesrecht kunnen vier deelaspecten worden onderscheiden.

2.1 Besluiten met een meervoudig doel

Als het gaat om milieumaatregelen zal er in een aantal gevallen geen discussie bestaan dat een voorgenomen besluit is gericht op de zorg van de ondernemer voor het milieu. Denk bijvoorbeeld aan het plaatsen van een filter om uitstoot van schadelijke stoffen te voorkomen. De nodige ondernemersbesluiten kennen echter meerdere doelstellingen en zijn dus niet uitsluitend gericht op de zorg van de onderneming voor het milieu. Te denken valt aan de situatie waarin een ondernemer vanwege tegenvallende resultaten besluit te gaan inkrimpen, een kleiner en duurzamer bedrijfspannd te betrekken dat goed te bereiken is met het OV en tevens de mogelijkheden van thuiswerken te gaan vergroten. De beweegredenen van dit besluit zijn met name gericht op het besparen van kosten, maar onmiskenbaar heeft dit besluit ook een positieve uitwerking op de zorg van de onderneming voor het milieu.

Het komt geregeld voor dat er discussie is over hoe een besluit moet worden gezien in het kader van de limitatieve opsomming in artikel 25 WOR (adviesrecht) en artikel 27 WOR (instemmingsrecht). In het *Holland Casino*-arrest uit 2002^[7] heeft de Hoge Raad duidelijk gemaakt dat het doel dat de ondernemer, naar objectieve maatstaven, aan het voorgenomen besluit ten grondslag legt, het belangrijkste aanknopingspunt biedt om te bepalen of er sprake is van een besluit in de zin van artikel 25 of 27 WOR. Bij maatregelen die gevolgen hebben voor het milieu zal dat in heel veel gevallen niet het enige doel zijn dat aan het voorgenomen besluit ten grondslag ligt. Naar ons oordeel zou er bij de interpretatie van dit wetsartikel niet moeten worden uitgegaan van een enkelvoudige doelredenering; wanneer aan een besluit verscheidene doelen ten grondslag liggen, waaronder doelstellingen met betrekking tot het bevorderen van de zorg van de onderneming voor het milieu, kan dit tot gevolg hebben dat er sprake is van een adviesrecht voor de ondernemingsraad op dit vlak. Alleen dan kan dit adviesrecht in de praktijk invulling krijgen.

Wanneer een besluit toch al adviesplichtig is, bijvoorbeeld omdat het (tevens) gaat om een belangrijke investering, kan de or zich in dat kader uitlaten over de milieueffecten. Er zijn ook besluiten die op zichzelf niet onder het adviesrecht vallen, maar waarbij een dergelijke maatregel voor het milieu wel aan de orde is. Als een maatregel naar objectieve maatstaven effect heeft voor de zorg van de onderneming voor het milieu, ongeacht of ook andere doelen aan het besluit ten grondslag liggen, zou er naar ons oordeel sprake moeten kunnen zijn van een adviesrecht van de ondernemingsraad. De eerder aangehaalde passage uit de memorie van toelichting biedt hiervoor voldoende aanknopingspunten. De wetgever voert daar immers aan dat steeds meer bedrijven milieuzorg integreren in managementsystemen en komt dan tot de conclusie dat over voorgenomen besluiten ter zake toch ook een adviesrecht bestaat indien redelijkerwijs kan worden aangenomen dat het besluit (ook) met betrekking tot de milieuzorg gevolgen kan hebben. Hieruit valt af te leiden dat de wetgever zich op het standpunt stelt dat als een besluit redelijkerwijs aangenomen gevolgen heeft voor het milieu, ook al is het onderdeel van een meeromvattend geïntegreerd besluit, dat er dan sprake is van een adviesrecht over de milieumaatregel.

2.2 'Belangrijk'

Wel is dan vereist dat de maatregel als 'belangrijk' valt te kwalificeren. Over hoe het begrip belangrijk in het kader van milieumaatregelen geïnterpreteerd moet worden, bestaat nog geen rechtspraak. Uit de rechtspraak van de Ondernemingskamer over de uitleg van het begrip belangrijk bij andere onderdelen van artikel 25 lid 1 WOR,^[8] valt af te leiden dat de omvang en aard van de personele gevolgen, de omvang van de financiële belasting van de onderneming, de omvang van de gevolgen voor de bevoegdheidsverdelingen en dergelijke, belangrijke parameters zijn. Deze parameters zijn echter niet of minder goed toepasbaar bij deze wetsbepaling. Het ligt meer voor de hand om het begrip 'belangrijk' te interpreteren aan de hand van de impact die de maatregel voor de zorg van de onderneming voor het milieu zal hebben. In deze tijd waarin ondernemers zelf milieudoelstellingen formuleren, al dan niet gedwongen door regelgeving of codes (waarover meer in par. 3), ligt het voor de hand om bij de interpretatie van het begrip belangrijk ook te kijken in welke mate de maatregel bijdraagt aan deze milieudoelstellingen. Naarmate de noodzaak van milieumaatregelen groter is en het besef dat het vijf voor twaalf is een belangrijke rol speelt bij het te voeren ondernemingsbeleid, zal iedere stap die wordt gezet al snel aan gewicht toenemen omdat het belang van iedere deelstap groot is om het doel (nog tijdig) te kunnen bereiken.

2.3 'In verband met de zorg van de onderneming voor het milieu'

Het adviesrecht heeft betrekking op maatregelen die worden getroffen in verband met de zorg van de onderneming voor het milieu. Uit de wetsgeschiedenis wordt duidelijk dat het hier niet louter gaat om door (overheids)regelgeving of besluiten opgedragen zorg van de onderneming voor het milieu, maar dat dit een bredere strekking heeft. De regering ging bij de invoering van milieuzorgsystemen ervan uit dat de eigen verantwoordelijkheid van het bedrijfsleven vooropstaat en dat daarom is gekozen voor een vrijwillige invoering en vormgeving ervan.^[9]

Hieruit valt af te leiden dat de zorg van de onderneming voor het milieu niet alleen slaat op een opgedragen zorg, maar ook een intrinsiek onderdeel van het ondernemingsbeleid dient te zijn. Dat was bij de totstandkoming van de wijziging van de WOR in 1998 het uitgangspunt en sindsdien heeft dit onderwerp alleen maar meer aandacht gekregen. De vraag of een maatregel van een ondernemer tot stand is gekomen omdat hij deze moest treffen vanwege een (wettelijk) voorschrift of uit vrije wil, is niet van belang voor het antwoord op de vraag of het gaat om een maatregel die onder het adviesrecht valt. Doorslaggevend is dat de maatregel als doel heeft bij te dragen aan de zorg van de onderneming voor het milieu.

2.4 'Waaronder begrepen het treffen of wijzigen van een beleidsmatige, organisatorische en administratieve voorziening in verband met het milieu'

Binnen de systematiek van de WOR is dit onderdeel redelijk curieus. Bij de besluiten die onder het adviesrecht vallen, gaat het immers telkens om concrete voorgenomen besluiten en niet om beleidsmatige besluiten. Een meerjarenbeleidsplan of een begroting valt in beginsel niet onder het adviesrecht. Het adviesrecht komt (pas) aan de orde bij de uitwerking daarvan, op het moment dat sprake gaat zijn van concrete voorgenomen besluiten waarbij de gevolgen voor het personeel en de te treffen maatregelen om die op te vangen, te schetsen zijn. In artikel 25 lid 1 sub I WOR wordt echter het adviesrecht ook van toepassing verklaard op beleidsmatige voorzieningen. In de wetsgeschiedenis wordt dit begrip met name toegelicht als een van de elementen die behoren tot het milieuzorgsysteem. Onder een milieuzorgsysteem wordt in de toelichting verstaan een samenhangend geheel van beleidsmatige, organisatorische en administratieve voorzieningen gericht op het inzicht verkrijgen in, het beheersen van en waar mogelijk het verminderen van de effecten van de bedrijfsvoering op het milieu. Niet duidelijk is waarom in de wettekst niet het begrip 'milieuzorgsysteem' als zodanig is gehanteerd, maar ervoor is gekozen om de opsomming beleidsmatig, organisatorische en administratieve voorzieningen op te nemen. Bij beleidsmatige voorzieningen kan worden gedacht aan het vaststellen van milieuplannen en milieuprogramma's, zo staat in de memorie van toelichting. Dit duidt er toch ook op dat milieuplannen als zodanig eronder kunnen vallen. Vanwege het ontbreken kan de jurisprudentie hierover niet meer duidelijkheid verschaffen. Afgaande op de wettekst heeft dit adviesrecht een veel ruimere strekking dan uit de toelichting mogelijkerwijs zou moeten worden afgeleid.

3. De verplichtingen van ondernemingen voor de zorg voor het milieu sinds 1998

Het voert in de context van dit artikel te ver om een historisch overzicht te geven van de ontwikkelingen op dit terrein sinds 1998. De ontwikkelingen sindsdien maken duidelijk dat de regelgeving en codes op het terrein van milieu en klimaat, steeds omvangrijker zijn geworden en een meer verplichtend karakter hebben gekregen. In toenemende mate wordt van ondernemers verwacht dat zij een rol spelen in het aanpakken van maatschappelijke uitdagingen zoals klimaatverandering en het verlies van biodiversiteit. We noemen enkele voorbeelden:^[10]

- In het Klimaatakkoord zijn veel afspraken opgenomen die een nadere uitwerking vergen. Zo is onder meer afgesproken dat grote organisaties met honderd werknemers of meer, een norm opgelegd krijgen om hun woon-werk- en zakelijk verkeer schoner te maken, met als doel bewust kiezen voor duurzame mobiliteit en daarmee minder broeikasgassen in het verkeer. Inmiddels is dit ook opgenomen in een wetsvoorstel met als doel dat grote werkgevers vanaf 2023 verplicht zijn gegevens aan te leveren over het woon-werk- en zakelijk verkeer van werknemers. Het concrete doel is één megaton CO₂-winst in 2030. Als organisaties goed op

koers liggen, blijft het bij rapporteren. Als het niet lukt, zal er later (vanaf 2026) een emissiegrenswaarde per individuele werkgever worden opgesteld op straffe van een boete. “Want linksom of rechtsom, die CO2-winst is nodig om de klimaatdoelen te halen”, aldus staatssecretaris Heijnen. ^[11]

Op Europees niveau is de introductie van een due diligenceverplichting ten aanzien van onder meer het milieu voorgesteld.^[12] De richtlijn bepaalt:

“[Bestuurders houden] bij het vervullen van hun plicht om te handelen in het belang van de onderneming rekening (...) met de gevolgen van hun beslissingen voor duurzaamheidskwesties, met inbegrip van, waar van toepassing, de gevolgen voor mensenrechten, klimaatverandering en milieu, ook op de korte en middellange termijn.”

Bepaalde ondernemingen moeten identificeren in hoeverre klimaatverandering een risico is voor of wordt beïnvloed door de ondernemingsactiviteiten. Indien uit de analyse blijkt dat klimaatverandering inderdaad in het geding is, moet een emissiereductieplan worden opgesteld.

- In juni 2022 is een voorlopig politiek akkoord bereikt tussen de Europese Raad en het parlement over duurzaamheidsrapportages door ondernemingen.^[13] In de duurzaamheidsrapportage zal moeten worden ingegaan op de wijze waarop de ondernemingsstrategie is geïmplementeerd, rekening houdend met duurzaamheidsaspecten. Inzicht moet worden gegeven in acties die worden ondernomen om ervoor te zorgen dat de strategie compatibel is met de transitie naar een duurzame economie, het beperken van de opwarming van de aarde en doelstellingen om tegen 2050 klimaatneutraal te opereren.

- In de wijziging van de Corporate Governance Code 2022, die per 1 januari 2023 is ingaan,^[14] speelt het bevorderen van duurzaam ondernemingsgedrag een belangrijke rol. Vennootschappen dienen als onderdeel van hun strategie voor de lange termijn, een heldere strategie en concrete doelstellingen te formuleren op het gebied van ESG (Environmental, Social and Governance).

Tot zover enkele voorbeelden die met elkaar gemeen hebben dat:

- de eisen aan ondernemingen om verantwoording af te leggen over hun handelen op het gebied van het milieu, fors zijn toegenomen;
- op steeds meer deelterreinen ook verplichtingen worden opgelegd aan ondernemingen om beleidsdoelen te formuleren op het terrein van het milieu; en
- indien het treffen van maatregelen op vrijwillige basis onvoldoende effect sorteert, door de overheid steeds vaker verplichtingen gaan worden opgelegd.

Dit illustreert dat sinds de wijziging van de WOR in 1998 de verplichtingen voor ondernemingen om handelend op te treden, enorm zijn toegenomen. Dit zal de komende tijd alleen nog maar toenemen.

4. Betekenis voor adviesrecht over zorg voor milieu anno 2023

Het adviesrecht van de ondernemingsraad over dit onderwerp zal de komende jaren naar verwachting fors toenemen. De ondernemer zal steeds meer worden genooddaakt om bepaalde besluiten in verband met de zorg en verantwoordelijkheid van de onderneming voor het milieu te nemen. Daarbij zal de ondernemer publiek kenbaar moeten maken wat zijn doelstellingen zijn om de impact van de onderneming op het milieu te verminderen en zal hij ook moeten verantwoorden welke resultaten worden bereikt. Milieudoelstellingen zullen steeds vaker als beweegreden voor een voorgenomen besluit gaan worden aangevoerd en dus onder het bereik van dit adviesrecht gaan vallen.

Vanwege de toename van de maatschappelijke en politieke aandacht voor het handelen van ondernemingen om milieumaatregelen te treffen, zullen deze maatregelen ook eerder als belangrijk kunnen worden

aangemerkt. Het belang van het onderwerp in het algemeen is groter geworden, hetgeen tot gevolg heeft dat het belang van concrete maatregelen die bijdragen aan de milieudoelstellingen van de onderneming, ook zwaarder zullen moeten worden gewogen. Waar in het verleden (positieve) milieueffecten eerder als een bijeffect van besluiten werden beschouwd, dienen positieve milieueffecten nu juist het doel te zijn waar het beleid van de ondernemer op gericht dient te zijn. Dat maakt dat concrete maatregelen die daaraan bijdragen ook veel eerder als 'belangrijk' zullen kwalificeren.

Dan rest tot slot de vraag of het formuleren van beleidsdoelstellingen ook onder dit adviesrecht valt of dat dit alleen betrekking heeft op de concrete maatregelen die erop zijn gericht deze beleidsdoelstellingen te realiseren. Binnen de systematiek van artikel 25 WOR zal het formuleren van beleidsdoelen in principe niet kwalificeren als een voorgenomen besluit in de zin van artikel 25 WOR. Maar in artikel 25 lid 1 sub I WOR staat nu juist dat beleidsmatige voorzieningen vallen onder het begrip maatregelen. Is bijvoorbeeld het formuleren van de concrete doelstelling van een onderneming om voor 2030 CO₂-neutraal te zijn, daarmee toch als een adviesplichtig voorgenomen besluit te zien; is dat te beschouwen als een milieuplan? Naarmate het beleidsdoel concreter en minder vrijblijvend wordt, krijgt het meer het karakter van een beleidsmatige voorziening, zou kunnen worden betoogd. Overleg in het kader van het adviesrecht doet recht aan de maatschappelijke zwaarte van de verplichting die op de ondernemer rust en draagt bij aan het creëren van een breder bewustzijn binnen de onderneming over wat dit kan gaan betekenen voor de bedrijfsvoering en de werknemers. De wetsgeschiedenis maakt duidelijk dat beleidsmatige voorzieningen werden beschouwd als zijnde een onderdeel van het begrip bedrijfsinterne milieuzorg. Maar in 1998 had de wetgever een geheel andere werkelijkheid voor ogen dan die waarin ondernemingen nu moeten opereren. Dit pleit dan ook voor een hedendaagse interpretatie van het adviesrecht van de ondernemingsraad op dit vlak. Mogelijk dat in de nabije toekomst dergelijke vragen in de rechtspraak zullen worden beantwoord, zodat het adviesrecht over milieumaatregelen geen terra incognita meer blijft, maar een ontgonnen terrein met een duidelijke(re) bewegwijzering.

Voetnoten

[1] Mr. L.C.J. (Loe) Sprengers en mr. A.A.W. (Annette) Terpstra zijn advocaat bij Sprengers Advocaten te Utrecht. Loe Sprengers is ook verbonden aan de Erasmus School of Law.

[2] SER, *Werknemers en bedrijfsmilieuzorg* (advies 93/5), april 1993, par. 5.4, p. 28-30.

[3] [Kamerstukken II 1995/96, 24615, nr. 3](#), p. 10.

[4] [Kamerstukken II 1996/97, 24615, nr. 9](#), p. 14-15.

[5] [Kamerstukken II 1995/96, 24615, nr. 3](#), p. 42.

[6] [Kamerstukken II 1995/96, 24615, nr. 3](#), p. 9-10.

[7] HR 20 december 2002, ECLI:NL:HR:2002:AF0155, r.o. 3.3.3.

[8] Zie daarover A.B. van Els, 'Begrip "belangrijk" in art. 25 lid 1 WOR van 1979 tot 2019', in: L.C.J. Sprengers & R.D. Poelstra (red.), *40 jaar rechtspraak Ondernemingskamer over adviesrecht* (VvA-geschrift 46), Den Haag: Boom juridisch 2019, p. 55-70.

[9] [Kamerstukken II 1993/94, 20633, nr. 5](#), p. 2.

[10] Zie voor een uitgebreider overzicht D. van Aartsen, M. Olaerts & R. Bauer, 'De verankering van duurzaamheid in Nederlandse beursgenoteerd ondernemingen', *Ondernemingsrecht* 2022/79. De voorbeelden die we aanhalen zijn mede uit deze publicatie gehaald.

[11] www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2022/04/19/grote-werkgevers-op-weg-naar-schonere-kilometers.

[12] Voorstel voor een richtlijn van het Europees Parlement en de Raad inzake passende zorgvuldigheid in het bedrijfsleven op het gebied van duurzaamheid en tot wijziging van Richtlijn (EU) 2019/1937, COM(2022)71 final.

[13] Voorstel voor een Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad tot wijziging van Richtlijn 2013/34/EU, Transparantierichtlijn (Richtlijn 2004/109/EG), Richtlijn 2006/43/EG en Verordening (EU) 537/2014, betreffende duurzaamheidsrapportage door ondernemingen COM(2021)189 final.

[14] Monitoring Commissie Corporate Governance Code, *De Nederlandse Corporate Governance Code*, geactualiseerd 20 december 2022, par. 1.1.1, www.mccg.nl/publicaties/codes/2022/12/20/corporate-governance-code-2022.